

bitig Edebiyat Fakültesi Dergisi

bitig Journal of Faculty of Letters

Mevlevilik Geleneği ve Vefatının 475. Yılında Muğlalı
İbrahim Şâhidî (1470-1550) Özel Sayısı (Nisan/April 2025)

Şâhidî'ye Göre Mevlevîliğin İlkeleri

Süleyman YİĞİT

Dr.

Bağımsız Araştırmacı

suleymanyigit16@hotmail.com

 ORCID 0000-0003-4302-5200

Araştırma makalesi/Research article

Geliş Tarihi/Received: 20.02.2025

Kabul Tarihi/Accepted: 06.04.2025

Atıf/Citation

Yiğit, Süleyman (2025). Şâhidî'ye Göre Mevlevîliğin ilkeleri, *bitig Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Mevlevilik Geleneği ve Vefatının 475. Yılında Muğlalı İbrahim Şâhidî (1470-1550) Özel Sayısı (Nisan/April 2025), 369-393.

Bu makale iThenticate, turnitin, intihal.net programlarından biriyle taranmıştır.
This article was checked by iThenticate, turnitin or intihal.net.

Öz

İnsanlar çağlar boyunca çeşitli ahlaki ilkeler benimsemişlerdir. Yaşanılan devrin şartlarına göre bu ilkelerin bir kısmı çeşitli ekollerde ön plana çıkarılmıştır. Bu çalışmada Mevlevîlik ekolünün önelediği ilkeler üzerinde durulacaktır. Mevlânâ'nın fikirlerinden teşekkül eden Mevlevîlik, kurumsallaştıktan sonra uzun yıllar varlık göstermiştir. Mevlevîliğe intisap eden pek çok sanatçı tarikatın ilkeleri çerçevesinde eserler ortaya koymuş, kendi dünya algısına göre bu ilkelerden bazalarına vurgu yapmıştır.

XVI. yüzyıl klasik Türk edebiyatı şairlerinden Muğlalı İbrahim Şâhidî de Mevlevîliğe intisap etmiş, Mevlevî şeyhliği mertebesine yükselmiş isimlerden biridir. Şâhidî'nin hayatı incelendiğinde onun tekke şeyhliği yapan bir dede, eserleriyle ve şeyhi olduğu tekkenin Muğla'da edindiği misyonla bir eğitimci, menkabevi kişiliğiyle ve şiirlerinde takındığı tavırla bir yol gösterici olduğu söylenebilir. Bir başka ifadeyle Şâhidî'nin çevresindeki insanları eğitmek ve yönlendirmek hususunda çeşitli hasletler geliştirdiğini söylemek mümkündür. Şâhidî'nin bu yönü *Türkçe Divan*'ında yer alan şiirlerinde görülebilir. O, şiire yaklaşım konusunda Mevlânâ'nın fikirlerini benimseyerek şiiri çoğunlukla sanat gösterme gayesiyle değil, fikirlerini muhatabına aktarmak için bir vasıta olarak kullanmıştır. Nitekim Şâhidî'den bahseden tezkirelerde de onun şairliğinin ön plana çıkarılmadığı görülür. Bu çerçevede Şâhidî *Türkçe Divan*'ında yer alan şiirlerinde başta Allah ve peygamber sevgisi olmak üzere Mevlânâ'ya olan bağlılık gibi konulara ve iyi bir insanda/kulda görülmesi gereken erdemlere dikkat çekmiştir. Elbette bunu yaparken güzel ve etkili söyleyişler de yakalamış ve halkın irfanına hitap ederek darb-ı mesel hâline gelmiş, hafızalarda yer eden beyitler de söylemeyi başarmıştır.

Şâhidî'nin kendi yaşayışı ve dünya algısı üzerinden muhataplarına şiir üzerinden verdiği mesajlar *Türkçe Divan*'ında tespit edilebilmektedir. Bu mesajlar nasıl Mevlevî olunur? ve bir Mevlevî nelerden kaçınmalıdır? sorularına -Şâhidîce- verilmiş bir cevaptır. Bu cevapları yer yer iyi bir Müslüman/kul nasıl olunur? iyi bir Müslüman/kul nelerden kaçınmalıdır? vb. sorulara verilmiş cevaplar şeklinde okumak da mümkün görünmektedir. Bu bilgilerin ışığında Şâhidî'nin *Türkçe Divan*'ında yer alan ahlaki ilkeler Mevlevîlik çerçevesinden okunacak, Şâhidî'nin ve oluşturduğu zihniyetin okurlara vermek istediği mesajlara değinilecektir. Makale boyunca *Türkçe Divan*'dan yapılan beyit alıntılarında Mustafa Çıpan'ın, kaynakçada künyesi bulunan, 1985 yılında hazırladığı yüksek lisans tezinden yararlanılacaktır.

Anahtar sözcükler: Şâhidî, Mevlevîlik, ahlaki ilke

The Principles of Mevlevi Order According to Şâhidî

Abstract

People have adopted various moral principles throughout the ages. Depending on the conditions of the era in which we live, some of these principles have been brought to the fore in various schools. This study will focus on the principles prioritized by the Mevlevi school. The Mevlevi Order, which was formed from the ideas of Mevlana, existed for many years after taking on the structure of a religious order. Many artists who were affiliated with Mevlevi Order produced works within the framework of the principles of the order and brought some of these principles to the forefront according to their own perception of the world.

İbrahim Şâhidî from Mugla, one of the poets of the 16th century classical Turkish literature, is one of the names who became a member of the Mevlevi Order and rose to the rank of sheikh of the Mevlevi Order. When the life of Şâhidî is examined, it is possible to say that he was a dede who was the sheikh of a lodge, an educator with his works and the mission of the lodge he was the sheikh of in Mugla, and a guide with his legendary personality and the attitude he adopted in his poems. In other words, it is possible to say that Şâhidî developed various characteristics in educating and guiding the people around him. It is possible to see this aspect in his poems in the *Turkish Divan*. He adopted Mevlana's ideas in approaching poetry and used poetry mostly not for the purpose of showing art but as a means to convey his ideas to his interlocutor. Indeed, it is possible to see that in the anthologies that mention Şâhidî, his poetry is not highlighted. In this context, Şâhidî has highlighted topics such as love of Allah and the prophet, devotion to Mevlana, and the virtues that should be seen in a good person/servant in his poems in his *Turkish Divan*. Of course, while doing this, he has also captured beautiful and effective expressions and has managed to say couplets that have become concise sayings by appealing to the people's wisdom and have been remembered.

The messages that Şâhidî gave to his interlocutors through his own life and perception of the world through poetry can be identified in his *Turkish Divan*. These messages are answers to the questions of how to become a Mevlevi? and what should a Mevlevi avoid? -in Şâhidî style. It is also possible to read these answers as answers to questions such as how to be a good Muslim/servant? what should a good Muslim/servant avoid? etc. In the light of this information, the moral principles in Şâhidî's *Turkish Divan* will be read within the framework of Mevlevi Order and the messages that Şâhidî and the mindset he created wanted to give to the readers will be discussed. Throughout the

article, Mustafa Çıpan's master's thesis prepared in 1985, which can be found in the bibliography, will be used in the quotations from the *Turkish Divan*.

Keywords: Şâhidî, Mevlevî Order, moral principle

“Uşşâka yâdigârdur eş‘âr-ı Şâhidî
‘Âkil ne bile kadrin anun yâdigârınun”
Şâhidî

Giriş

Mevlevîliğin adap ve düşünce yapısı temelde Mevlânâ'nın fikirleriyle şekillenmiştir. Onun dünyaya, insana ve maddeye bakışı fikirlerini benimseyen kişiler tarafından sonraki asırlara da aktarılmıştır. Devrinin önemli düşünürlerinden biri olan Mevlânâ, yaşadığı dönemde düşüncelerine muhatap bulabilmek, fikirlerini halka aktarabilmek için şiirden yararlanmıştır. Nitekim onun kaleme aldığı *Mesnevî* ve *Dîvân-ı Kebîr* gibi önemli eserlerinin manzum oluşu bunun göstergesidir. *Fîhi Mâfih* adlı eserinde “...benim huzuruma gelen ahhâbın melûl olmalarından havfen, onunla meşgul olsunlar diye şiir söylerim. O kadar terk ettiğim halde, yine şiir söylemek îcâb eder. Yoksa şiir nerede, ben nerede!... Vallâhi ki ben şiirden bîzârım ve benim indimde şiirden bedter bir iş yoktur.” diyen Mevlânâ, daha önce yaşadığı yerde (Horasan'da) şairliğin ayıp görüldüğünü, eğer orada kalsaydı ders verip, kitaplar kaleme alacağını, öğüt verip vaaz edeceğini, zahitlikte bulunup ibadetle meşgul olacağını söylemektedir (Mevlânâ Celâleddîn Rûmî, tarih yok, s. 70-71; Şimşekler, 2009, s. 160).¹ Dolayısıyla Mevlânâ'nın şiiri ders vermenin, kitap telif etmenin, öğüt vermenin ve vaazın yerine ikame ettiğini söylemek de mümkündür. Nitekim Abdülbâki Gölpinarlı, Mevlânâ'nın şiiri bir konuşma sanatı gibi gördüğünü söylemekle birlikte, *Mesnevî*'si başta olmak üzere şiirlerinin çoğunu semâ sırasında söylediğini ifade etmektedir (1999, s. 250). Bir başka ifadeyle Mevlânâ'nın, insanlara yararlı olmak/onları eğitmek için şiiri kullandığını söylemek mümkündür.

Mevlânâ'nın şiir söylemesinin asıl amacı ise mutlak güzel olana, mutlak sevgiliye yani Allah'a ulaşmaktır. Bu amacını *Mesnevî*'nin 3. cildinde yer alan “Sen olmadıkça, senin inayetin lûtfetmedikçe gece gündüz nazım ve kafiyenin ne değeri olabilir, bu çeşit meydana gelen şiire kim bakar ki?” (Mevlânâ, 1995b, s. 120) şeklindeki ifadelerle dile getirmektedir. Ancak zaman zaman harfi, sesi ve sözü de/şiiri de aşarak sevgiliye kavuşmayı/sevgili ile konuşabilmeyi, “Harfi, sesi, sözü birbirine

¹ Sultan Veled *İbtidâ-nâme* adlı eserinde Mevlânâ'nın Şems'ten sonra kendisini şiire verdiğini ifade etmektedir. Abdülbâki Gölpinarlı ise Mevlânâ'nın Şems'ten önce de şiirle ilgilendiğini ancak onunla buluştuktan sonra alelâde şairlikten çıkarak yaşayışını dahi bir şiir hâline getirdiği görüşündedir (akt. Gölpinarlı, 1999, s. 249-251).

vurup parçalıyayım da seninle bu üçü de olmaksızın konuşayım!” (Mevlâna, 1995a, s. 138) diyerek arzuladığını ifade etmektedir.

XVI. yüzyıl şairlerinden Muğlalı İbrahim Şâhidî de Mevlevîlik yoluna intisap ederek Mevlânâ'nın fikirlerini takip etmiş, şiir konusunda da benzer bir bakış açısını benimsemiştir. *Türkçe Divan*'ında şairliğini ön plana çıkarmayan Şâhidî, şiirin fikirlerini muhataba aktarmak için bir vasıta olması noktasında Mevlânâ gibi hareket etmiştir. Dolayısıyla şiirde sanat gösterme gayesi Şâhidî'de de ikinci planda görülmektedir. Bu çerçevede Şâhidî şiirlerinde başta Allah ve peygamber sevgisi olmak üzere Mevlânâ'ya olan bağlılık gibi konuları ve iyi bir insanda/kulda görülmesi gereken erdemleri öne çıkarmıştır. Elbette bunu yaparken güzel ve etkili söyleyişler de yakalamış ve halkın irfanına hitap ederek darb-ı mesel hâline gelmiş, hafızalarda yer eden beyitler de söylemeyi başarmıştır. “*Kilid elinde velî kimse fetb-i bâb itmez*” (G.11/7); “*Ma‘rifet esrâr-ı ‘ışk u nükte-i tevâddür*” (G.20/4); “*Firkaat hazâni şiddetinün armagândur*” (G.47/4); “*Bu cîfe-i dünyâyâ tâlib çü kilâb oldu*” (G.52/4) vb. ifadeler buna örnek olarak verilebilir. Dahası kendisinden sonra gelenlerce beğenilen şiirleri de tanzir edilmiştir. Bunlardan en önemlisi Şâhidî'nin “*Bende-i pîr-i harâbâtım mürrîd-i bâdeyim*” mısrayla başlayan gazeline Şeyh Gâlib tarafından yazılmış olan tahmistir (Okcu, 2011, s. 284-285).

Şâhidî, Şairlik ve Şiir

Şâhidî hakkında bilgi veren tezkirelerde de onun şairliği öne çıkarılmamıştır. Latîfî, “fenn-i şi‘re ol kadar müdâvemet ve isti‘mâl ü mümâreset itmemişdür” diyerek (2000, s. 321) Şâhidî'nin şiire çok fazla zaman ayırmadığını söylemiştir. Tezkirelerde fenn-i şi‘r olarak kastedilen genellikle şairlerin divanlarında yer alan sanat gösterme gayesiyle yazılmış olan şiirler/gazellerdir. Dolayısıyla Latîfî, Şâhidî'de şiirin başat uğraş olmadığını söyleyerek hem onun şairlik yönüne eleştirel bir şekilde bakmış hem de Şâhidî'nin diğer önemli yönlerini öne çıkarmayı amaçlamıştır. Kınalızâde Hasan Çelebi ise “eş‘ârında halâvet yokdur” diyerek (2017, s. 466) Şâhidî'nin şairliğini eleştirmiştir. Halâvet kelime anlamı olarak tatlılık, hoşluk demektir. Fakat bir eleştiri terimi olarak kullanıldığında şiirde bulunması gereken özelliklerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Devrin tezkire yazarlarından Âlî, Şâhidî'nin şairliğine hiç değinmemiş, “müfessir ü muhaddis ü mevlvî ve şârih-i kitâb-ı mesnevî...” diyerek diğer yönlerini öne çıkarmıştır (İsen, 1994, s. 232). Tezkire müelliflerinden sadece Esrar Dede “Eş‘âr-ı bedî‘ül-âsârlarından...” diyerek Şâhidî'nin şiirlerini övmüş ve Mevlevîler arasında bu şiirlerin övülmeye değer olduğunu (2000, s. 251) ifade etmiştir.

Şâhidî'nin *Türkçe Divan*'ında şiire dair görüşlerine de yer verdiği görülmektedir. Bu görüşler şiirin nasıl olması gerektiğine dair poetik beyitler olarak okunabilir. Tezkirelerde genellikle *fenn-i şi‘re* çok fazla zaman ayırmadığı söylenen Şâhidî'nin yine de eserinde şiire dair sözlere yer vermesi dikkat çekicidir. Bu söylemlerinin yol gösterici niteliği olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim şiirin aşk

ateşinden beslenerek yakıcı olması gerektiğini söyleyen Şâhidî, neden yakıcı olmalı? sorusunun cevabını “âşıklara hararet verebilmek için” şeklinde cevaplamaktadır:

“Şâhidî ‘uşşâka şevkıla harâret virmege
Şî'rünü 'ışk âteşinden sûz-nâk itmek gerek” (G.45/5).²

Bu sebeple Şâhidî'nin şiirinin aşksız anlaşılması mümkün değildir. Bu şiiri aşksız anlamak bir farenin bülbülün nağmelerini duymasına benzer ki bu mümkün değildir:

“Şâhidî şî'rünü bî-'ışk kaçan fehm idiser
Nagme-i bülbül-i bostânı kaçan işide mûş” (G.34/5).

Bir başka beytinde kendisini *âşık-ı şûrîde* (=perişan âşık, çılgın âşık) olarak tanımlayan Şâhidî, zühd ve rahatlık elbisesini giydiğini ama şiirlerini hep rindane havada söylediğini ifade etmektedir. Bir başka ifadeyle muhatabına rindane şiirler söylemeyi de önermektedir:

“Şâhidî zühd ü salâhı gerçi idindi şî'âr
'Âşık-ı şûrîdedür eş'ârı hep rindânedür” (G.20/5).

Şâhidî, Hallac-ı Mansur'u andığı bir beytinde şiiri ne için kullandığına dair de ipucu vermektedir. Buna göre Şâhidî şiirini “ene'l-hak” sırrını bildiren bir araç olarak kullandığını söyler:

“Şâhidî Mansûr-vâr ider hevâ-yı dâr u nâr
Kim enel'-Hak sırrını iş'âr ider eş'ârdan” (G.57/5).

Şâhidî aklın *nükte-i tevhidî* anlayamayacağı gibi (G.33/5) şiirlerinin kıymetinin de akıl sahiplerince anlaşılamayacağını söylemektedir. Zira Mevlânâ da akılla alınacak yolun sınırlı olduğunu ifade etmektedir (Çetin, 2022, s. 142). Bu sebeple şiirlerinin -sadece- âşıklar için birer yadigâr olduğunu ifade etmektedir:

“Uşşâka yâdigârdur eş'âr-ı Şâhidî
'Âkil ne bile kadrin anun yâdigârınun” (G.47/5).

Şiirinin muhatabının âşıklar olduğunu söyleyen Şâhidî'nin, akıl sahiplerinin bu şiiri anlamayacağını ifade edişi aklın sınırlı oluşuyla açıklanabilir. Nitekim Mevlevîlikte ve pek çok tasavvufî görüşte aklın ikinci plana itilişinin sebebi de budur. Çünkü insanı mutlak sevgiliye/Allah'a götürecek olan aşktır. Dolayısıyla Şâhidî'nin *Divan'ı*/şiirleri âşıkları vuslata götürecek olan bir kılavuzdur.

Eğitimci ve Yol Gösterici Olarak Şâhidî

Şâhidî hem Mevlevîlik çevrelerinde hem de hayatının büyük kısmını geçirdiğini bildiğimiz Muğla'da önemli bir yere sahiptir. Bir dönem şeyhliğini yaptığı tekke Muğla'da Mevlevî kültürünün gelişmesine zemin hazırlamış, kültürel anlamda da şehri beslemiştir. Öyle ki tezkire müelliflerinden

² Çalışma boyunca yapılacak beyit alıntılarında Mustafa Çıpan'ın *Muğlalı İbrahim Şâhidî Hayâtı, Edebî Şahsiyeti, Eserleri Divan ve Gülşen-i Vahdet (Tenkidli Metin)* adlı (1985) Yüksek Lisans tezi kullanılacaktır.

Garîbî, Muğla'da bulunduğu sırada çok defa Şâhidî'nin huzuruna varıp *Mesnevî* ile nahiv ve sarf kitaplarından ders okuduğunu (Babacan, 2010, s. 95) kaydetmektedir. *Sefîne-i Nefîse-i Mevlevîyân*'da ser-halka-i fuzalâ ve müşârün-bi'l-benân-ı 'ukalâ olarak anılan Şâhidî (Odunkıran, 2020, s. 422)'nin ölümünden sonra dahi şeyhi olduğu tekkenin eğitim vermeye devam ettiğini Evliya Çelebi'den öğreniyoruz. Evliya Çelebi, seyahatnamesinde Muğla'da Şâhidî'nin "muallimhanesi"nden bahsetmektedir. Şehrin çocukları burada eğitim görmektedir ve sayıları binden fazladır. Hatta *zihni sakâm* çocukların burada birkaç ders aldıktan sonra iyileştikleri de Evliya Çelebi tarafından zikredilmektedir (2013, s. 105). Dolayısıyla Mevlevîhanenin bu işlevi ve kendisinin kaleme aldığı *Tuhfe-i Şâhidî*'nin Farsça ve aruz kurallarını öğretmek amacını gütmesi bir arada düşünüldüğünde Şâhidî'nin eğitimci yönü hakkında bilgi sahibi olabiliyoruz. Üstelik *Tuhfe-i Şâhidî*'nin yazılmasından çok sonra bile çeşitli müderrisler tarafından eğitim amacıyla kullanılması, çoğaltılması ve başka dillere aktarılması da bunun göstergesidir.³ Bunun yanı sıra Şâhidî'nin eserlerinden (Muğlalı Şâhidî İbrahim Dede, 2005, 27-29) *Mesnevî*'nin her cildinden seçilmiş 100'er beytin 5'er beyitle şerh edildiği *Gülşen-i Tevhîd* ve Sâdî'nin ünlü eseri *Gülîstan*'a yazılan *Gülîstan Şerhi* söz konusu metinlerin zenginliğini muhatabına göstermek ve anlaşılmasını kolaylaştırmak amacıyla kaleme alınmıştır. Ayrıca insan yüzündeki unsurların konuşturularak seyr ü sülûkun anlatıldığı (Tanç, 2016) *Gülşen-i Vahdet*; Mevlevîlik konusunda önemli bilgiler veren *Gülşen-i Esrâr*; Mevlevîlik adap ve erkânı hakkında bilgiler veren -Şâhidî'ye atfedilen- *Sobbet-nâme*, *Tıraş-nâme*, *Işk-nâme*; insanın kâinattaki yerini ve duruşunu anlatan (Topcu, 2009) *Risâle-i Afâk u Enfûs*; Hz. Muhammed'in doğumunun anlatıldığı *Mevlîd*; oğlu için yazdığı söylenen *Gülşen-i İrfân*; Mevlânâ ve Dîvâne Mehmed Çelebi'den aldığı feyiz ve lütufların anlatıldığı *Müşâbedât-ı Şâhidîyye*; Şâhidî'ye ait olduğu kesin olmamakla birlikte günümüze ulaşmamış eserlerden *Müstezâd-ı Şâhidî*, *Tavr-ı Hâfîz-ı Şîrâzî*, *Menâkıb-ı Hazret-i Mevlânâ* (Sahîh Ahmed Dede, 2003, s. 267) gibi eserlerinde de bilgi ve tecrübe aktarma, yönlendirme ve eğitime amacının ön planda tutulduğunu söylemek mümkündür.

Şâhidî'nin başta *Gülşen-i Esrar* olmak üzere çeşitli eserlerinde ve şehir halkının zihninde rastladığımız menkabevi bir yönünün olması da dikkat çekicidir. Nitekim bunlar ve *Türkçe Divan*'ında yer alan manzumelerde Şâhidî'nin takındığı tavır onun güçlü bir yol gösterici olduğunun da delili niteliğindedir. Öyle ki Şâhidî'nin en önemli eserlerinden biri olarak gösterilen, Nuri Şimşekler tarafından doktora çalışması olarak hazırlanan, *Gülşen-i Esrar*'da şairin kendi hayatına dair anlattığı

³ *Tuhfe-i Şâhidî*'nin eğitim ve öğretim amacıyla kullanıldığı bilinmektedir. Paul Babinski *Tuhfe-i Şâhidî*'nin Batı'da Farsça çalışmalarının başlangıcında başvurulan ilk eserlerden biri olduğunu söylemektedir. Alman Levinus Warner'in notları, Fransız Antoine Galland'ın günlüklerinden edinilen bilgi *Tuhfe-i Şâhidî*'nin incelendiği ve satın alındığını göstermektedir. Dahası eserin pedagojik amaçlar için yeniden düzenlendiğini ve Fransız öğrencileri için giriş niteliğinde bir dil kılavuzuna dönüştürüldüğünü öğreniyoruz. Viyana Şarkiyat Akademisi'nde bulunan Latince bir nüshanın da benzer bir işlevle kullanıldığı düşünülmektedir (Babinski, 2019, s. 241).

anekdotlarda menkabevi yönüne/gösterdiği kerametlere de rastlamak mümkündür. Şâhidî'nin hayatında önemli bir yere sahip olan Sultan Dîvânî ile buluşmadan rüyayla ve duyduğu seslerle iletişim kurması, zaman zaman Dîvânî'nin Şâhidî'nin yanında zuhur etmesi vb. örnek olarak gösterilebilir (Şimşekler, 1998, s. 19-23; Gölpınarlı, 1983, s. 134-135). Esrar Dede'nin, henüz annesinin beşiğindeyken *meşgul-i ism-i celâl* olduğunu söylemesi de (2000, s. 251) bu çerçevede değerlendirilebilir. Elbette bunu çok erken yaşta dile geldiği şeklinde yorumlamak da mümkündür. Bunun yanı sıra Muğla'da yapılan derlemelerde Şâhidî hakkında anlatılan 4 efsane (Önal, 2013, s. 217-224) onun hem menkabevi yönünü ortaya koymakta hem de şehir hafızasının önemli bir yüzü olduğunu kanıtlamaktadır.

Şâhidî'nin tekke şeyhliği yapan bir dede, eserleriyle (özellikle *Tuhfe-i Şâhidî*) ve şeyhi olduğu tekkenin Muğla'da edindiği misyonla bir eğitimci, menkabevi kişiliğiyle ve şiirlerinde takındığı tavırla bir yol gösterici olduğunu söylemek mümkündür. Tüm bunların bir getirisi olarak Şâhidî şiirlerinde bir Mevlevî dervişinin hâl ve hareketlerini yansıtmaktadır. Bir başka ifadeyle Şâhidî kendi yaşayışı ve dünya algısı üzerinden muhataplarına şiirleriyle mesaj vermektedir. Bu mesaj nasıl Mevlevî olunur? ve bir Mevlevî nelerden kaçınmalıdır? sorusuna -Şâhidîce- verilmiş bir cevaptır. Bu cevaplar yer yer iyi bir Müslüman/kul nasıl olunur? iyi bir Müslüman/kul nelerden kaçınmalıdır? vb. sorulara verilmiş cevaplar gibi de okunabilir. Bu bilgilerin ışığında Şâhidî'nin *Türkçe Divan*'ında yer alan ahlaki ilkeler Mevlevîlik çerçevesinden okunacak, Şâhidî'nin ve oluşturduğu zihniyetin okurlara verdiği mesajlara değinilecektir.

Allah'a ve Dine Bağlılık

Mevlevîliğe intisab etmiş kimselerin İslam dininin umumî, Mevlevîliğin hususi kurallarına uymaları gerekmektedir (Yöndemli, 2004, s. 17). Bu sebeple Şâhidî, bir Mevlevî'nin cennete gidip Allah'ın güzel yüzünü görebilmek için emirlere içtenlikle uyması gerektiğini söylemektedir. Beyitte geçen *dîdâr* kelimesi, Allah'ın inananlara vadettiği görünüşüdür. Emir ve yasaklara uyarak cennete gidebilenler Allah'ın *dîdârını* görebilecektir:

“Dilersen göresün cennetde *dîdâr*

Mutî' ol sıdkıla emr-i Hüdâ'ya” (G.84/6).

Şâhidî, çok günah işlemiş kişilere umut olabilecek aşağıdaki beytinde Allah'tan ümit kesilmemesi gerektiğini söylemektedir:

“Ümîdün kesme Hak'dan Şâhidî sen

Eğerci cürmüne yokdur nihâye” (G.84/7).

Aynı zamanda iyi bir Mevlevîden *hükem-i kazıya* rıza vermesi/boyun eğmesi de beklenmektedir. Zira bu durum iyi bir kul olma noktasında imanın şartlarından da biridir:

“Geliser her ne kim oldı mukadder

Rızâ virmek gerek hükm-i kazâya” (G.84/4).

Şâhidî, *Dîvân*'ında yer yer bir Mevlevî'nin/kulun yapması ve bunun yanında yapmaması gereken davranışlardan bahsetmektedir. Yapması gereken davranışlardan biri içtenlikte ibadet etmektir. Dünya hayatında geçirilecek sürede riyasız şekilde ibadete yaklaşanlar cehennem azabından uzak olacaklardır. Aynı zamanda Allah aşkıyla ibadet edenler vuslata ereceklerdir ve böyle kişiler Allah katında da halis kullardan olacaklardır:

“Şu kim ‘ibâdetine mukterin ola ihlâs

Olur ‘azâb-ı cehennemden ol emîn ü halâs

Şu kim ‘ibâdetine ‘ışk-ı Hak mukârin ola

Visâle irişür ol Hak katında olur hâs” (G.35/1-2).

Mevlevînin/kulun yapmaması gereken bir diğer davranış ise ibadetine riya karıştırmaktır. Zira ibadetine riya karıştıranları cehennem ateşinin azabı beklemektedir:

“Şu kim ‘ibâdetine zerkıla riyâ karışa

‘Azâb-ı nâr-ı cehennem olısar ana kısas” (G.35/3).

Yukarıda anılan beyitlerden hareketle Şâhidî'ye göre bir Mevlevî, Allah'a ve dine/dinin kurallarına bağlılık konusunda titiz olmalıdır. Emirlerle uymalı, içtenlikle ve Allah aşkıyla ibadetlerini yerine getirmelidir. Kaçınması gereken en önemli husus ibadetlerine riya karıştırmaktır. İnsanın hataya, günaha, gaflete düşeceğini bilen Şâhidî Allah'tan hiçbir zaman ümit kesilmemesi gerektiğini de ifade etmektedir.

Peygamber Sevgisi

Şâhidî'nin ön plana çıkardığı bir diğer husus peygamber sevgisidir. Şair, İslam dinine göre son peygamber olan Hz. Muhammed'e bağlılığını ve sevgisini *Türkçe Divan*'ında dile getirmektedir. Geleniğin bir uzantısı olarak da düşünülebilecek divan tertibinde tevhid ve münacaatın ardından gelen naat Şâhidî'nin eserinde de yer almaktadır. “*Fi Medh-i Seyyid-i Kâ'inât*” başlıklı manzumede Hz. Muhammed'in çeşitli yönleri ön plana çıkarılmıştır. Buna göre Hz. Muhammed *fahr-i 'âlem* (=âlemlerin övüncü), *habîb-i Hüddâ* (=Allah sevgilisi/sevgili kulu)'dır ve kâinatın yaratılmasının sebebidir (K.2/1-2). Onun yolu saadet ve hidayet, dostluğu mübarektir ve delili Allah'tır:

“Tarîkun sa'âdet refîkun sa'îd

Sebilün hidâyet delîlün hüdâ” (K.2/3).

Bir Mevlevî'ye düşen ise Hz. Muhammed'i kendine rehber edinmesidir. Zira onun rehberliğiyle menzile ermek (cennete varmak) mümkündür:

“Azıtmaz yolını irer menzile

Ana kim ola himmetün reh-nümâ” (K.2/8).

Şâhidî, kasidesinin son beytinde ise kendisi üzerinden bir mesaj vererek, günah denizine battığını ve şefaata dilediğini dile getirmektedir. Çünkü günahlardan uzak durabilmek için Hz. Muhammed’i takip etmek kadar günahlardan arınabilmek, cennete girebilmek için de onun şefaati gereklidir:

“Güneh bahrına garkdur Şâhidî

Şefâ’atle sen dest-gîr ol ana” (K.2/13).

Aşağıdaki beyitte ise Şâhidî, Hz. Ali’nin kölesi, Hz. Muhammed’in abdali olduğunu söylemekte; sırların ve peygamberin hallerinin arayıcısı olduğunu da ifade etmektedir:

“Men bende-i Kerrârem u abdâl-ı Muhammed

Cûyende-i esrârem u ahvâl-i Muhammed” (G.13/1).

Şâhidî’nin duası da Hz. Muhammed’in güzelliğinin mumunu önder olarak alabilmek yönündedir. Çünkü yukarıda da ifade edildiği üzere menzile ulaştıracak olan da bu yoldur:

“Mesnevî’den keşf idüp esrâr-ı ‘ilm-i min-ledün

Pîşvâ şem‘-i cemâl-i Mustafâ kıl yâ Mugîs” (G.8/2).

Hz. Muhammed’in güzelliğine âşık olan (yukarıdaki beyitten hareketle söylenecek olursa *abdâl-ı Muhammed* olan) riyasız ve yapmacıktan uzak, doğru şekilde ibadet edecektir. Çünkü bir kul/Mevlevî için doğru olan Kuran’ın yolunu benimsemiş Hz. Muhammed’in yolunu tutmaktır:

“İder ihlâsıla dâ’im ‘ibâdet

Olan ‘âşık cemâl-i Mustafâ’ya” (G.84/5).

Hz. Muhammed’in güzelliğine âşık olmuş kişilere de seslenen Şâhidî, aşıkta sadık bir kul olarak Allah yoluna girmesini önermektedir. Beyitte yer alan anlam tersten düşünüldüğünde Allah yoluna girmenin ön şartı peygamberi sevmek ve ona bağlanmak olarak da görülebilir:

“Olup ‘ışk içre sâdık kul ol Hakk’a muvafık

Eger oldunsa ‘âşık cemâl-i Mustafâ’ya” (G.72/4).

Hz. Muhammed’in rehber/önder olarak alınması onun güzelliğine âşık olmakla mümkündür. Güzelliğe âşık olanın gözü hiçbir şey görmeyecektir. Dolayısıyla âşık/kul/Mevlevî Hz. Muhammed’in yolundan gidecek ve menzile (cennete) varabilecektir. Şâhidî beyitlerde dikkat çektikleri üzerinden, çizdiği Mevlevî portresinde bulunması gereken dinî hassasiyeti de ortaya koyması amaçlamıştır.

Mevlânâ’yı Pir Kabul Etmek

Mevlevîlikte Allah ve peygamberden sonra en önemli figür Mevlânâ’dır. Mevlevîlik, Mevlânâ’nın fikirleri üzerine kurulmuştur. Dolayısıyla Mevlânâ, Mevlevîlik yoluna girmiş her sâlikin piridir. Mevlevî şairler, şiirlerinde Mevlânâ sevgisini sık sık dile getirmiş, Mevlânâ’yı övmüş ve yüceltmıştır.

Şâhidî, “*Hazret-i Mollâ Celâlî’ü-d-dîn Hüdâvendigâr*” mısraının tekrar ettiği ve Mevlânâ’nın medhedildiği manzumesinin yanında *Türkçe Divan*’ında yer yer Mevlânâ’nın adını anmıştır. Bu beyitlerden birinde Mevlânâ, Mevlevîlerin padişahı, yol göstericisi ve önderi olarak anılmıştır:

“Hazret-i Mollâ Celâlî’ü-d-dîn hüdâvendigârdur
Pîşvâ vü reh-nümâdur pâdşâh-ı Mevlevî” (G.81/2)

Türkçe Divan’ının musammatlar kısmında bulunan manzume Mevlânâ’nın övülerek tanıtılmasıyla başlamaktadır. Buna göre Mevlânâ, erenlerin en önde geleni, sırlar hazinesidir; ilim ve keramet onda toplanmıştır; sözleri birlik denizinden su taşıyan nehirler gibidir; zatı Hz. Muhammed’in övücüdür:

“Ol erenler ser-veri kim mahzen-i esrârdur
Mecma’-ı ‘ilm ü kerâmet matla’-ı envârdur
Sözleri deryâ-yı vahdetden gelür enhârdur
Haşr içinde zâtı fahr-i seyyid-i Muhtârdur
Hazret-i Mollâ Celâlî’ü-d-dîn hüdâvendigârdur” (M.2/I).

Halk arasında ona Mollâ-yı Rûm denmektedir. Onun bilgisi o kadar çoktur ki bilinen bütün ilimler onun ilim denizinden bir damladır sadece:

“Ol ki dirler halk-ı ‘âlem nâmına Mollâ-yı Rûm
Bahr-i ‘ilminden anun bir katredür cümle ‘ulûm” (M.2/V/1-2).

Mevlânâ’nın hayatında ve fikirlerinin oluşum ve dönüşümünde önemli bir yere sahip olan Şems-i Tebrîzî de Mevlevîler arasında önemli bir konumdadır. Mevlevî şairlerin şiirlerinde zaman zaman ismi anılmaktadır. Bu bağlamda Mevlânâ sevgisiyle bağlantılı olarak Şâhidî’nin *Türkçe Divan*’ında Şems’in anıldığı beyitlere de bakmak gerekmektedir. Aşağıdaki beyitte yüce Allah’ın yolunun kendisi için/Mevlevîler için yeterli olduğunu söyleyen Şâhidî, Mevlânâ’nın Şems’i övmek için kullandığı Şemsü’l-Hak (Ceyhan, 2010, s. 513) ibaresiyle övmektedir:

“Mevlâ-yı mu’allâ bana hadîdür u vâfi
Şemsü’l-Hak-ı Tebrîz bana meserr u maksad” (G.13/2).

Şâhidî’ye göre her kim Şems’e ve Mevlânâ’ya muhabbet beslerse onun sayısız suç ve günahı bağışlanacaktır demektedir:

“Her kim ki ide Şemse vü Mollâ’ya mahabbet
‘Afv ola ne denlü çok ise cürm ü günâhı” (G.77/6).

Mevlânâ, âşıkların defteridir. Allah’ın şemsi onun aşkı yolunda başını feda etmiştir. Şems kelimesi hem güneş anlamında hem de Şems-i Tebrîzî anlamında teviriyeli olarak kullanılmıştır. Şems’in suikast sonucunda öldürüldüğüne dair rivayetler vardır (Ceyhan, 2010: s. 513-514). Beyitte bu durum da dile getirilmiştir:

“Her defter-i ‘uşşâk-durur hazret-i Mollâ
‘İşkında fidâ eyledi ser Şems-i İlâhî” (G.76/5).

Mesnevî’yi Okumaya Devam Etmek

Mevlânâ’nın en önemli eseri olarak görülen *Mesnevî*, İslam dininin kutsal kitabı Kur’an’dan sonraki en önemli eserdir. İran edebiyatı şairlerinden Molla Câmî’ye atfedilen “Peygamber değildir ama kitabı vardır.” sözü *Mesnevî*’nin ne denli önemli bir konumda görüldüğünü ortaya koymaktadır. Bu sebeple Mevlânâ sevgisinin yanında *Mesnevî*’nin önemine de değinilmektedir. Şâhidî’ye göre Mevlânâ’nın yadigârı olarak görülen (M.2/IV), Mevlevîlerin dilinde sürekli tekrar eden eser *Mesnevî*’dir ve Mevlevîliğin şanı onu okuyarak raks ve sema etmekten gelmektedir:

“Mesnevî’dür dâ’imâ vird-i zebân-ı Mevlevî
Deff ü nâyile semâ‘ vü raks-ı şân-ı Mevlevî” (G.80/1).

Mevlevîliğe Tabi Olmak

Mevlânâ’nın fikirleri ve yaşayışı üzerine kurulan Mevlevîlik, Şâhidî tarafından övülmüş ve ön plana çıkarılmıştır. Kendisi de intisap ettiği bu tarikatta dedelik mertebesine yükselerek kendisine intisap eden müridlerini yetiştirmiş ve talebelerini eğitmiştir. Şiirlerinde “*Gel sa‘âdet isterisen mevlevî ol mevlevî*” (M.2/IV) diyerek insanları açık şekilde Mevlevîliğe davet etmiştir. Bu çerçevede Şâhidî, *Türkçe Divan*’ında *Mevlevî* redifli iki gazel kaleme almıştır. Bu gazellerinde özellikle Mevlevîliği yücelten Şâhidî, aşağıdaki beyitte Hz. Muhammed’e ait olduğunu söylediği “Allah’a giden yollar kulların nefesleri kadardır” sözünü hatırlatarak, yollar arasında en şerefli olanın Mevlevîlik olduğunu söylemektedir:

“Hâlik’a yol halkun enfâsıncadır dir Mustafâ
Her tarîkun eşref-i a‘lâsı râh-ı Mevlevî” (G.81/4).

Mevlevîliği doğan kuşuna benzeten Şâhidî, bu doğanın en yükseklerde uçtuğunu ve avının da kebk-i Kuds olduğu ifade etmektedir. Hakikat dağının en yüksek yeri de Mevlevîlerin (doğan kuşunun) yuvasıdır/tekkesidir:

“Mevlevî şeh-bâzı ‘arşîdür şikârî kebk-i Kuds
Kulle-i kûh-ı hüviyyet âşyân-ı Mevlevî” (G.80/5).

Mevlevîlik güneşinin ne doğuda ne de batıda olduğunu söyleyen Şâhidî, Mevlevîliği reddedenleri karanlıkta uçmaya çalışan yarasalara benzetmektedir. Çünkü Mevlevîlik güneşi her yeredir. Beyitte Nûr suresi 35. ayetindeki *lâ-şarkıyyetin velâ-garbiyyetin* (24/35)⁴ ifadesinden yapılmış bir iktibas söz konusudur. Anılan bu ayetin mealinde geçen “Allah göklerin ve yerin nurudur. (...) Nur üstüne

⁴ Kuran’dan yapılan alıntılarda kuran.diyaret.gov.tr adresinde yer alan mealden yararlanılmıştır (URL-1). Yapılan alıntılarda parantez içinde verilen sayılardan ilki sure, ikincisi ayet numarasını göstermektedir.

nur. Allah dilediği kimseyi nuruna iletir. Allah insanlar için misaller verir. Allah her şeyi hakkıyla bilendir.” sözleri beytin arka planını oluşturmaktadır. Buna göre “fanus içinde inci parlayan yıldızı (...) tutuşturan ağacın” ne doğuda ne de batıda olmadığını -her yerde olduğunu- söylemiş Mevlevîliğe de uyarlanmış, Mevlevîliğin kapsayıcılığına bir vurgu yapılmıştır:

“Mevlevî hurşîd-i lâ-şarkî vü lâ-garbî-durur

Gûyiyâ huffâşlardur münkirân-ı Mevlevî” (G.80/3).

Bir Mevlevî varlığa ve dünyaya gönül vermemeli, mekânsız ve nişansız olmalıdır. Çünkü Mevlevî'nin mekânı aslında mekânsızlıktır. Dünyanın geçici olduğunu bilen Şâhidî, ona tamah etmemeyi, bağlanmamayı öğütlemektedir:

“Vırme dil kevn ü mekâna ol lâ-mekân bî-nişân

Şâhidî çün lâ-mekân oldı mekân-ı Mevlevî” (G.80/6).

Mevlevîlerin dergahları âşıklar için Kâbe; Mevlevî külâhı ise insanın başını yücelten değerli bir taç gibidir:

“Ka‘betül'l-‘uşşâk olupdur hân-kâh-ı Mevlevî

Tâc-ı ‘izz ü ser-firâzîdür külâh-ı Mevlevî” (G.81/1).

Dünyadan Geçmek

Bir Mevlevî için önerilen yukarıda da ifade edildiği gibi *lâ-mekân* ve *bî-nişân* olmaktır. Bu dünya tasavvufi anlayışa göre masivadır. Bir başka ifadeyle kulun Allah’a ulaşmasını engelleyen/geciktiren, Allah ulaşmaktan uzaklaştıran yerdur. Dolayısıyla dünyaya meyletmemek, güzelliklerine (aslında çirkinliklerine) kapılmamak gerekmektedir. İnsan cennete ulaşmak için bu dünyadaki rahatından vazgeçmelidir. Rahatından vazgeçebilenler cennet/rahata kavuşacaklardır. Şâhidî'ye ait aşağıdaki beyte göre ise kulun iki cihanda da rahatlığı istemesi olumsuz bir durumdur. Bunu isteyen kişiler aşağılık yaratılışlı nefislerine tâbi olmuşlardır. Çünkü bu dünya kulun rahat etmesi gereken bir yer değildir. Bu dünyada rahat edilmediği takdirde vuslata/rahata ermek mümkündür. Sadık olan/gerçek bir âşık sevgiliye kavuşmaya kanaat etmelidir:

“Her kim iki ‘âlemde diler ‘izzet ü râhat

Olmış-durur ol nefs-i fûrûmâyeye tâbi

Neyler dü-cihân lezzetini ‘âşık-ı sâdık

Olmaya meğer vuslat-ı ma‘şûkıla kâni’ ” (G.39/3-4).

Dünyada yaşamış nice insan tahtını ve sarayını bırakıp göçmüşler/ölmüşlerdir. Toprağın altına sadece kendileri girebilmiş, mal ve mülklerini, zenginliklerini götürememişlerdir. Bu sebeple dünyanın, dünya malının, zenginliklerin geçici olduğu unutulmamalıdır:

“Niçeler koyuban taht u sarâyı

Varısar ‘âkıbet tahtü’s-serâya” (G.84/3).

Benzer bir beytinde Şâhidî, Hak ehli olmak için gidilen yolun masivayı terk etmekten geçtiğini ifade etmektedir:

“Şâhidî kisvet-i ‘ışk oldu heman derd ü belâ

Mâsivâ terki-durur ehl-i Hakk’a mezheb ü râh” (G.69/5).

Şâhidî bir başka beytinde “sonsuzluk ülkesinde sonsuzluk padişahıyım” diye övünen ancak dünyaya (sonlu olana) meylettikten kendini alamayan kişilere çatmaktadır. Masivadan, dünya nimetlerinden kaçıyor gibi görünüp vefasız alçak dünyanın (cîfe-keş, zâg-veş (G.2/3) dünyanın) talibi olanlara karşılık yukarıda da ifade edildiği gibi riyadan uzak bir şekilde ibadet önerilmektedir:

“Lâf urursun kim bekâ mülkinde şâh-ı bâkiyem

Pes neden sen tâlib-i dünyâ-yı dîn-i bî-vefâ” (G.2/4).

Dünya bir leştir, murdardır. Kim ona talip olursa veya kim ondan uzak durmazsa ona bulaşır. Allah yolunu talep edenler leşten/murdardan rahatsız olmalıdır. Rahatsız olmayanlar ise leşe talip olan köpeklerdir:

“Çünkü dünyâ cîfedür tâlibleri oldu kilâb

Tâlib-i Allah olan bu cîfeden bîzâr olur” (G.18/2).

“Dünye çün murdârdur her kim ki perhiz eylemez

Lâ-cerem âlâyiş-i murdârile murdâr olur” (G.18/3).

Şâhidî yapılması gerekeni yine kendisi üzerinden anlatmış ve dünya leşini kargalara bırakıp dalgıç olmayı önermiştir. Bir Mevlevî dalgıç olup aşk denizine dalmalı ve inciye talep etmeli/inciye ulaşmaya çalışmalıdır:

“Ko zâga cîfe-i dünyâyı Şâhidî sen gel

O dürri eyle taleb bahr-i ‘ışka ol gavnâs” (G.35/5).

Bu dünyadan en güzel şekilde uzak durmanın/kurtulmanın bir diğer yolu ise *fakr u fenâ* yolunu seçmekten geçmektedir. Çünkü dünya geçicidir. Şâhidî’nin önerdiği yolu seçenler sonsuzluk ülkesinde/ahirette/cennette mutlu olacaklardır:

“İhtiyâr iden bu fânî dünyede fakr u fenâ

Bahriyâr olup bekâ mülkinde ber-hurdâr olur” (G.18/4).

Şâhidî için dünyaya geliş kulun davaya yazmak için deliller toplamasına benzetilmektedir. Âşık için dert ve bela istenen bir şeydir. Her ne kadar bu dünya uzak durulması gereken bir yer olarak görülse de kul için aşılması gereken bir evredir. Bir başka ifadeyle elest bezminde kulluğunu dile getiren âşığın, kulluk davasında elini güçlendirmek için dünyaya gelmesi gerekmektedir. Dünya hayatı ne

kadar güzel geçirilirse *sebt-i da'vâ* için toplanan deliller de o denli güçlü/çok olacak ve âşık dünya imtihanını başarılı şekilde tamamlamış olacaktır:

“Şâhidî derd ü belâdur şâhid-i ‘ışk u velâ

Sebt-i da'vâ itmege bürhâna gelmişlerdenüz” (G.29/7).

Dünyaya meyletmenin insanın ahiretini yakacağını/ahiretine zarar vereceğini de söyleyen Şâhidî, bu dünyadaki varlığımız olan vücudun mezarda yılan ve karıncalar tarafından yenip yok edileceğini söylemektedir. Bir başka ifadeyle bu dünyaya, bu dünyanın süsüne önem verilse de ölümle dünya hayatı bitecektir. Kalıcı olan ahiret hayatıdır ve oradaki yaşayışımıza zarar verecek davranışlardan kaçınılmalıdır:

“Meyl-i dünyâ idüben yakma sakın âhiretin

Çünkü yir makrebede mûr ile mâr âhir etin” (b.12).

Mürşide bağlanmak

Şâhidî, Mevlevî tarikatının gerekli aşamalarını geçip Muğla Mevlevîhanesi'nin *seccâde nişini* (Sahîh Ahmed Dede, 2003, s. 251-252; Odunkıran, 2020, s. 1256-1258) olmuş ve dede mertebesine erişmiştir. Geçirdiği aşamaları özetler nitelikte söylediği aşağıdaki beyte göre âşıklara mürşid olabilmek için aşka mürid olunması gerektiğini söyleyen Şâhidî, bir üstadın öğrencisi olmadan, üstat olunmayacağını da ifade etmektedir. Dolayısıyla Mevlevîlik yoluna girmiş olanlara bir mürşide bağlanmayı önermektedir:

“İşka mürid olmaksızın ‘uşşâka mürşid olmaz

Üstâda şagird olmayan şâgirdi üstâd eylemez” (G.28/4).

“İy Şâhidî ol dahı bu kim bulmadan rüşd

İrşâd ide mürşid olup şeyh-i nâ-reşid” (G.15/5).

İrşad edilecek olan kişi *pîr-i vuslat*, bir diğer ifadeyle vuslata ermiş, kendini kanıtlamış olmalıdır. Şâhidî de Hakk'a vasil olmuş bir mürşide sadakatle bağlı olursan işte asıl bayram odur diyerek doğru mürşid seçmenin yöntemini ve müridin takınması gereken tavrı muhatabına aktarmaktadır:

“İd ol-durur visâle irüp bulasın murâd

Bir pîr-i vâsıla olasın sıdkıla mürid” (G.15/3).

Yine bir başka beytinde mürşide bağlanmanın önemini kendisi üzerinden anlatan Şâhidî, bir mürşidin kendisine baktığını (Dîvâne Mehmed Çelebi olarak düşünülebilir), bu bakışın kara taşı/değersiz taşı mücevher hâline getirdiğini ifade etmektedir. Bir başka ifadeyle Şâhidî'ye nazar kılan *mürşid-i Hak* eğer bir taşta baksaydı onu cevher hâline getirirdi şeklinde bir yorum yapmak da mümkündür. Bu açıdan mürşide yapılmış bir övgü söz konusudur. Buradaki değersiz taş mürşidinin

yönlendirmesiyle yola çıkan dervîştir. O dervîşi geliştirecek, Allah yolunda iyi bir kul, yürüdüğü yolda sahih bir Mevlevî yapacak olan işte bu mürşidin gözetimidir:

“Bir mürşid-i Hak kıldı nazar Şâhidî'ye kim

Kılsaydı nazar gevher olurdu kara taş” (G.70/7).

Harabat piri/Mürşid isteyen kişinin Şâhidî'ye (kendisine) mürit olması gerekmektedir. Mürit olacak kişide bulunması gereken özellikle ise âşık olmasıdır. Zira gönlü aşkla vîran olmamış kimse gönül ülkesini imar edemez. Bir başka ifadeyle gönül ülkesini mamur hâle getirebilmek için önce ülkenin yerle bir edilmesi gerekir. Ardından istenen şekilde yeni bir ülke kurulabilecektir:

“Pîr-i harâbât isteyen gel Şâhidî'ye ol mürîd

‘İşkıla vîrân olmayan dil mülkin âbâd eylemez” (G.28/5).

Semâ

Mevlevî dervîşlerinin aşk ve cezbeyi hâsıl etmek, ruhlarını dinlendirmek için (Arpaguş, 2015, s. 232) çalgılar ve okunan ilahiler eşliğinde, ayakta kollarını iki yana açmış şekilde dönmeleri ve bu sûretle icra ettikleri ayine semâ denmektedir. Semâ bir noktada insanın miracını sembolize etmektedir (Yöndemli, 2004, s. 46). Mevlevîliğin önemli bir unsuru olan semâ, Şâhidî'nin *Divan*'ında yer 40 numaralı gazelde *semâ*' redifiyle müstakil olarak ve çeşitli manzumelerde kısmî olarak karşımıza çıkmaktadır. Aşağıdaki beyitte ifade edildiği üzere sema gönle genişlik vermekte ve gönlü temizlemektedir. Hatta Mevlânâ'nın dediği gibi “Semâ, aşk ehlinin canlarının istirahatidir.” (Yöndemli 2004, s. 51). Bu sebeple bir Mevlevî mutlak güzele duyduğu aşkla döner, döndükçe ruhunu dinlendirir.

Sema sırasında aydınlatma için kullanılan kandil ise Allah'ın güzelliğidir. Bir başka ifadeyle bir dervîşin sema sırasında dönüşünün sebebi *cemâl-i ilâhî*ye duyduğu aşktır. Dervîşi bu aşk döndürür. Bu aşkla yapılan sema/dönüş gönlü dinlendirecek, temizleyecek, genişletecektir:

“Dil olsa vüs'atile Şâhidî semâ gibi sâf

Ana cemâl-i ilâhî sirâc ola vehhâc” (G.10/5).

Semanın insanı rahatlatan, gönlüne genişlik veren bir yönü de vardır. Şâhidî aşağıdaki beytinde sema bulutunun kurumuş toprak üzerine rahmet suyunu yağdıracağını söylemektedir:

“Kadîmî hâk olagör Şâhidî ki lutfından

Saçı gubârına rahmet suyun sehâb-ı semâ” (G.40/5).

Mevlevîlikte dedelerin hizmetinde bulunan yeni dervîşlere ve genç semazenlere köçek denmektedir. Şâhidî, sevgiliye seslenip Mevlevî köçeği ol derken, genel çerçevede insanları Mevlevîlik yoluna davet etmektedir:

“Mevlevîler köçeği ol sanemâ giy külehi

Deff ü nâyile semâ‘ eyle salın gâh gehi” (G.79/1).

Aşk Yoluna Girmek/Âşık Olmak

Klasik Türk edebiyatının aşk anlayışında sevilen ister beşerî zeminde sevgili olsun ister mutlak güzel olan Allah olsun, ister bülbülün âşık olduğu gül olsun âşığın gözü sevdiğinden başkasını görmez. Çünkü aşkla bağlı olmak, gözün sevilenden başkasını görmemesi, aklın ondan başkasını düşünmemesi anlamına gelmektedir. Tasavvufî anlayışa göre dünya hayatını geçiren kulun aşkı mutlak güzel olan Allah’adır. Kul Allah’a kavuşmak isteyen bir âşiktir. Yine tasavvufî anlayışa göre kul, âşık olmalıdır ki çirkin, kötü, aşağılık, leş gibi görülen dünyayı gözü görmesin. Bu sebeple âşık olmanın önemi şiirlerde sıkça dile getirilmektedir. Şâhidî, *Türkçe Divan*’ında zaman zaman *âşık ol* ibaresiyle net bir yönlendirme yapmayı da amaçlamıştır. Ayrıca *Divan*’da yer alan *âşıkun* redifli gazelde de âşığın özelliklerine yer verdiği görülmektedir. Buna göre âşık süsü olmayan, gösterişsiz bir gönle sahiptir ve iki yüzlülüğü, hilesi yoktur (G.44/1); âşığın çektiği dert, bela ve eziyet Allah yolunda çekilen tespih ve edilen dualardan daha öndedir (G.44/2); yol göstericisi Allah’ın ateşinin alevidir ve âşık, akıl ehillerine yol gösteren kişidir (G.44/3); âşık sevgilinin kararına boyun eğmiş kişidir (G.44/4); canını vermek karşılığında sevgilinin vuslatını elde eden kişidir (G.44/5).

Bu konuda söylenmiş beyitlerden birinde tasavvuf yoluna girmiş olan dervişe seslenen Şâhidî, rahatlığı, huzuru istersen saf şarabı içerek sarhoş olan âşıklardan ol, havf u reca perdesini yırt demektedir:

“Sûfiyâ nûş it mey-i sâfi ger istersen safâ
‘Âşık ol mestâne çâk it perde-i havf ü recâ” (G.2/1).

Divan’ında yer alan 3. gazelde Şâhidî, âşık tipinin karşısına konumlandırılan zahide hile ve ikiyüzlülüğün kendisini kör ettiğini söylemekte ve onu (onun üzerinden Mevlevîleri ve herkesi) âşık olmaya davet etmektedir. Çünkü *sırr-ı Hüda* isteyenlerin *rind-i kallâş* (G.3/1) ve sevgiliye kavuşma ve onunla buluşma yolunu arayanların kayıtsız, pejmürde, kötü şöhretli ve hakîr olmaları (G.3/2) gerekmektedir. Tüm bunları bir araya getiren ise âşık olmaktır. Bir başka ifadeyle Allah’ın sırrına ermek, sevgiliye kavuşmak isteyenler yücelik, hâl, vakarı terketmeli; hor ve zelil olmalı, aşkından zahmet, eziyet, dert ve bela çekmelidir:

“İzzet ü vaz‘ u vakârı gitdi ol hûr u zelil
‘Âşık ol ‘ışk ile çek renc ü ‘inâ derd ü belâ” (G.3/3).

Yine bir başka beytinde Şâhidî, âşıkta olması ve olmaması gereken özelliklere değinmektedir. Buna göre âşık olanlar veya aşk ehli şöhrete ve nama ihtiyaç duymazlar. Aşk yolunda olanların yoldaşı namus ve ardır:

“Nâm u nengi neylesün ‘ışk ehline ‘ibret midür

Râh-ı ‘ışk içre ana hem-râh ola nâmus u ‘âr” (G.19/3).

Âşığın karşısına konumlandırılan sufilerin meskeni mescit veya hankahtır. Buna karşılık âşığın meskeni ve mekânı ise meyhanedir (G.20/2). Tasavvufî anlamda meyhane tekkeye karşılık gelmektedir. Her iki tipin mesken tuttuğu yerlerden sonra eğitime yaklaşımlarına da değinen Şâhidî bu konuda da âşığı önde görmektedir (G.20/4).

Âşık, aşkla ten perdesini kaldırıp atmalıdır. Ten perdesini kaldırmak candan geçmek, ölmek anlamına gelmektedir. Tasavvufî anlamda âşığın fiziksel anlamda yaşamı sonlanmadan önce ölmesi beklenmektedir. Ölmeden önce ölmek dünya ile bağlantısını en aza indirerek kötü, pis, aşağılık vb. dünyadan olabildiğince uzak olmak anlamına gelmektedir. Çünkü ten perdesini kaldırmadan sevgiliye kavuşan kişi mutlu olmayacaktır:

“Ref’ itmeyince ‘ışkıla ten perdesini cân
Bulmaz sürûr vuslat-ı cânâna dest-res” (G.48/3).

Bir başka beytinde ise dünyaya mesken tutmaması gerektiğini ve bu bedenden kurtulup Allah’a yönelmesi gerektiğini söylemektedir:

“Gel imdi Şâhidî sen cihânı kılma mesken
Sefer kıl bu bedenden Cenâb-ı Kibriyâ’ya” (G.72/5).

Âşık olmak aynı zamanda duyguların coşkun şekilde yaşanması anlamına da gelmektedir. Öyle ki âşık bazen coşup kaynayacak/kaynamalı, bazen de seccadesini kanlı yaşla yıkayacaktır/yıkamalıdır:

““Âşık ol-durur cûş idüben kaynaya taşa
Gark eyleye seccâdesini kanıla yaşa” (G.70/1).

Bir başka beytinde ise bütün hoşgörüsüyle isteyen herkesin aşk eri olabileceğini ifade eden Şâhidî, bunun dert kabına düşüp gam ateşinde erimekle mümkün olacağını söylemektedir:

“İsterisen olasan sen dahı ‘ışkun eri
Pûte-i derde düşüp âteş-i gamda eri” (G.74/4).

Âşıkta bulunması gereken bir diğer önemli özelliğin ise makam ve mevkiye önem vermemek olduğunu söyleyen Şâhidî, yapılması gerekenin ise *himmet-i âlî* olduğunu ifade etmektedir:

“Bir ‘âşık-ı âzâde k’ola himmet-i âlî
Bu dâr-ı fenâda dilemez mansıb u câhı” (G.76/7).

Bilgili Olmak

Münacaat şeklinde kurgulanan bir gazelinde Şâhidî, imdada yetişen olarak el açtığı Allah’tan can gözüne Hak güneşinin ışığını yansıtmasını dilemekte, aynı zamanda Mevla ilmi ise âşığın gözüne sürme olsun demektedir. Beyitte kurulan anlam dünyası bilgili ve eğitilmiş bir gözle dünyaya bakmayı

önermektedir. Bir başka ifadeyle Hak güneşinin ışığı gözüne yansıyan ve Mevla ilmini edinmiş biri (âşık/Mevlevî/kul) dünyaya daha güzel bir gözle bakacaktır:

“Çeşm-i cânâ nûr-ı şemsü'l-Hak ziyâ kıl yâ Mugîs
‘İlm-i Mevlâ ana kuhl u tûtiyâ kıl yâ Mugîs” (G.8/1).

Bir başka beytinde ise Şâhidî cehalet ve gafleti bir hastalık olarak ele almıştır. Cahil ve gafillere seslenerek onları Mevlevîlerden bir şeyler öğrenmeye davet etmektedir. Tıpkı Mevlânâ'ya atfedilen “Gel gel, ne olursan yine gel” sözünde olduğu gibi hoşgörüsüyle seslenen Şâhidî, aynı zamanda ilmin ve bilginin Mevlevî tekkelerinde/Mevlevîlerde bulunduğunu söyleyerek mensubu bulunduğu tarikatı da övmektedir:

“İy marîz-i cehl ü gaflet gel gel istersen cevâb
Derdüne şerbet-dürür sâkî beyân-ı Mevlevî” (G.80/6).

Bilginin ne için edinildiği de Şâhidî'nin nezdinde önemlidir. Âşık için hüner (edindiği bilgilerle ve aldığı terbiyeyle) aşk sırlarını ve tevhid nüktelerini bulabilmektir. Bir başka ifadeyle âşık aşk sırlarını ve tevhid nüktelerini anlayabilmek için eğitim görür. Sufiler ise şöhret kazanmak için eğitim almaktadır. Bu gerekçeyle ilim öğrenmek, fazilet ve hüner sahibi olmak asılsız işlerdir:

“Ma‘rifet esrâr-ı ‘ışk u nükte-i tevhîddür
‘izz için tahsîl olan fazl u hüner efsânedür” (G.20/4).

Tokgözlü ve Tevazu Sahibi Olmak

Şâhidî'nin *Divan*'ında en çok ele aldığı konulardan biri de alçakgönüllü olmaktır. Alçakgönüllü olmak aynı zamanda tokgözlü ve tevazu sahibi olmayı da gerektirmektedir. Aşağıdaki beyitte Şâhidî, varlığın ve arzu edilen şeylerin kölesi olanların aşağıların da aşağısı olduklarını, *saltanat-ı fakr ü fena* gözetenlerin ise Allah'ın güzelliğine ulaşabildiğini söylemektedir. Dolayısıyla bir Mevlevî için varlığa meyletmeyip yokluğa yönelmek, tevazu sahibi olmak önemli hasletlerden biridir:

“Oldı her dûn-ı denî bende-i hestî vü münâ
Buldı hâsân-ı Hüdâ saltanat-ı fakr ü fenâ” (G.3/4).

Varlığa meyletmemek bir başka beyitte padişahlığın alameti olan hilat ve tacdan uzak durmak olarak görülmüştür. Çünkü hatasızlığın, günahsızlığın sırrı övünülen fakirliktir. Beyitte Hz. Muhammed'e atfedilen “el-fakru fahrî ve bihî eftahirü” (Yoksulluk benim övüncümdür, ben onunla övünürüm) hadisine atıf yapılmıştır (Yılmaz, 1992, s. 49). Bu yolla bir Mevlevînin hem varlıktan geçip tevazuya yönelmesi hem de Hz. Muhammed gibi yaşayabilmesi beklenmektedir:

“Şu kim fenâ vü ferâgatdür ana hil'at ü tâc
Fakîr-i fâhir olup buldı sırr-ı lâ-yahtâc” (G.10/1).

Fakirliğin Hz. Muhammed tarafından övüldüğüne telmihte bulunan Şâhidî, bir başka beytinde bir kişinin malı çok olsa da hırsının az olması gerektiğine vurgu yapmaktadır:

“Şâhidî olmışidi fahr-i nebî vü fakr velik

Mâli çoğ olsa ne her kişi hırs(1) az olsa” (G.67/5).⁵

Nitekim bir başka beytinde Şâhidî, meyhanenin (tekkenin) köpeği olmayı Bel'âm-ı Bâ'ur olmaya yeğlemektedir. Kıtmîr Ashab-ı Kehf'in köpeği olarak bilinmekle birlikte, kelime anlamı olarak tevazu yerine de kullanılmaktadır. Beyitte de şevkle meyhanenin köpeği olmak gerektiği vurgulanarak tevazuya çağrı yapılmıştır. Arapçada yutma anlamına gelen bel'ame kelimesi günlük hayatta açgözlü ve pisboğaz anlamlarına gelmektedir. Hz. Musa zamanında yaşadığı rivayet edilen Bel'am-ı Bâ'ur ise bütün ömrünü ibadetle geçirirken Tevrat'a göre verilen rüşvetlere tamah ederek Hz. Musa ve Yûşâ'ya dua etmediği için dinden çık(arıl)mıştır (Şentürk, 2017, s. 173). Tevazunun bu beyitte de ön plana çıkarıldığı görülmektedir:

“Dir olmayasız zerkıla çün Bel'âm-ı Bâ'ur

Yegdür k'olasız şevkıla kıtmîr-i harâbât” (G.6/4).

Tevazunun ele alındığı bir diğer beyit padişah ve kul, şah ve geda/derviş metaforlarından hareketle kurgulanmıştır. Aşk bir padişahı bile kul etmektedir/etmelidir. Padişahın kul olması, tacını ve tahtını, bütün zenginliklerini terk etmesi anlamına gelmektedir. Elbette bu terk ediş fiziksel değil, manevi anlamda uzaklaşma ve Allah'a yönelmektir:

“Sen ki dervîş olasın 'ışkıla kim görse diye

'İşkî gör kim kul ider şuncılayın pâdşehi” (G.79/3).

Varlığı terk etmenin bir başka örneğinde Şâhidî, insanın kendini bulabilmesi için senliği (aslında benliği) de terk etmesi gerektiğini ifade etmektedir. Beyitte geçen vücut kelimesi insan vücudu anlamının ötesinde varlığa karşılık gelmektedir:

“Vücûdı mahv idegör Şâhidî fenâ yolu gör

Seni ko gel sana tâ sende bulasın anı” (G.73/5).

Yine Şâhidî'ye göre insan güzellik konusunda şahların da şahı olsa, bir başka ifadeyle en güzel olsa bile yine dervişlerin yolunun toprağı olmalı/olabilmeli; Allah yoluna, aşka gönülden bağlılığını göstermelidir. Toprak olmak ayaklar altında olmak anlamına gelmektedir ki kuldân/dervişten/Mevlevî'den istenen de budur:

“Hüsniyle gerçi ki sensin şeh-i şâhân-ı cemâl

⁵ Mustafa Çıpan beytin ilk mısraında veznin bozuk olduğunu söylemektedir. Bu sebeple çalışmada bütünlük sağlamak adına beyit Mustafa Çıpan'ın çalışmasından alınmış (1985, s. 74), Nilgün Açık Önkâş'ın *Mevlânâ Okyanusundan Muğlalı Şâhidî Denizine Şâhidî Divan'ının Anlam Dünyası* adlı çalışmasından hareketle düzeltilmiştir (2014, s. 127).

Sıdkıla ol yine dervîşlerün hâk-i rehi” (G.79/6).

Anasır-ı erbaanın anıldığı aşağıdaki beyitte ise şair bu yolda toprak olmayı öğütlerken aynı zamanda ateş gibi hareket etmeyi, su gibi akmayı ve yel gibi esmeyi de gerekli görmektedir. Bir başka ifadeyle yerine göre davranmayı öğütlediği söylenebilir. Kendisine seslendiği beyitte hâk olmak kadar zaman zaman ateş olup yakmak, su olup akmak, yel olup esmenin gerekliliğine de dikkat çekmektedir:

“Hâk ol bu yolda Şâhidî od gibi cünbiş it

Su gibi ol revâne-i yel gibi turma es” (G.48/5).

Tevazu sahibi oluş kendini hakîr ve kemter olarak görmeyi de gerektirmektedir. *Şâhidî-i bâk-sâr* (=perişan, düşkün Şâhidî) olarak kendini tavsif eden Şâhidî, sadık âşıkların sayısız olduğunu, kendisinin de bunlardan biri hatta en hakiri olduğunu söylemektedir:

“Âşık-ı sâdıklarun haddi vü pâyânı yok

Şâhidî-i hâk-sâr cümlesinün kem-teri” (G.74/5).

Edepli Olmak

Şâhidî'nin bir diğer önerisi senlik (aslında benlik) perdesinin ortadan kaldırılmasıdır. Perdenin ortadan kaldırılması insanın kendini/özünü görebilmesi anlamına gelmektedir. Eğer bu perde kaldırılabilirse takva sahibi, dindar ve edepli biri olunabilir:

“Perde-i senliği götür gör seni kim ne şâhsın

Ger göresin seni kılur zühd ü diyânet ü edeb” (G.5/4).

Temiz Kalpli Olmak

Şâhidî, iyi bir kulun/Mevlevînin Allah'ın ahlak ve vasıflarıyla donanmasını istemektedir. Aşağıdaki beytinde ise bunun yolunu açıklamaktadır. Buna göre *evsâf u ahlâk-ı Hüdü* isteyen öncelikle kalbini *evsâf-ı beşerden* temizlemelidir. Temizlenilmesi gereken insanın vasıfları nefis anlamına gelmektedir. Kul/Mevlevî öncelikle nefsinden kurtulup kalbini temizlemelidir ki bahsedilen ahlakı ve vasıfları edinebilsin:

“İsteyen zâtında pür evsâf u ahlâk-ı Hüdü

Evvel evsâf-ı beşerden kalbi pâk itmek gerek” (G.45/2).

Şâhidî, kalbi temiz olmayanların uzak durması gerekenleri de dile getirmektedir. Sufileri ve zahidi konu edindiği aşağıdaki beyitlerde Allah'ın tecellisinden bahsetmeden ve tasavvuf ehline laf etmeden önce bu kişilerin kalplerini temizlemeleri gerektiğini söylemektedir:

“İtmeden zâhid-i huşk âyine-i kalbini sâf

Ne revâdur ki tecelli-i Hüdü'dan ura lâf” (G.42/1).

“Sûfi inüp makâm-ı tasavvufdan urma lâf

Sâf itmeden küdüret-i kalbi safâyıla” (G.71/4).

Melamet Ehli/Rind Meşreb Olmak

Şâhidî'nin *Türkçe Divan*'ında ön plana çıkardığı bir diğer husus melamet ve rindliktir. Tevazuya götüren yol olarak da görülebilecek Melamilik nefis terbiyesinde kullanılan yollardan biridir. Halkın iltifat ettiği şeylerden kaçınıp kınayacağı işler yaparak nefsin yenilmesi amaçlanmaktadır. Bu bağlamda Melamilik bir yaşayış tarzı olarak karşımıza çıkmaktadır. Rindlik ise dünya işlerine kıymet vermeyen, hayatı kurallara indirgmeden yaşayan, hoşgörülü, kalender, gönül ehli anlamlarına gelmektedir. Aşağıdaki beyitte Şâhidî, sevgiliye kavuşmanın onunla buluşabilmenin tek yolunun laubali, pejmürde, kötü şöhretli ve hakîr yani melamet ehli olmaktan geçtiğini söylemektedir:

“Lâ'übâli vü harâbâtî vü bed-nâm ü hakîr

Olmayınca bulmaz kimse reh-i vasl u likâ” (G.3/2).

Melami duruşunu destekler nitelikte halk arasında kendisine seg-i meyhane (=meyhane köpeği) denmesini bile göze alan Şâhidî (G.24/3) melamet ehlinin haramdan ve günahattan kaçındığını da söylemektedir:

“Şu kim rumuz-ı harâbâtı ana keşf ide Hak

Nedür takî-yi melâmet yiter ana minhâc” (G.10/2).

Nefsini yenmesi, hakîr görmesi gerektiğini ifade ettiği bir diğer beytinde Şâhidî, Allah'ın izzetine mazhar olabilmek için hor ve zelil olmak gerektiğini söylemektedir. Beyitte geçen *ta'zîm Hûda* ifadesi Allah'a karşı saygılı olmak, hürmet etmek anlamlarına gelmektedir. Bu saygıyı ve hürmeti gösterebilmek için nefis hakîr edilmelidir:

“Ta'zîm-i Hüdâ itmek için nefsi hakîr it

Ol hâr u zelîl itmek için ‘izzet-i Bârî” (G.76/8).

Mevlânâ'nın nefsi köpeğe, yırtıcı kurta, ejderhaya vb. hayvanlara teşbih etmesi gibi (Ayvaz, 2021, s. 53) Şâhidî de yenilmesi gereken nefsi somutlaştırarak bir deve teşbih etmektedir. Bu dev aşk kılıcıyla helak edilmeli ve vuslata talip olan kişi aklın utanıp sıkılma hallerini ortada kaldırmalıdır:

“Dîv-i nefsi tîg-i ‘ışkıla helâk itmek gerek

Tâlib-i vuslat hicâb-ı ‘aklı çâk itmek gerek” (G.45/1).

Sonuç

XVI. yüzyıl Mevlevî şairlerinden Şâhidî, şiirlerini çevresindeki insanları/muhatabını eğitmek ve yönlendirmek için bir araç olarak kullanmıştır. Bunda onun bir tekke şeyhi, bir eğitimci ve yol gösterici olmasının etkisi büyüktür. *Türkçe Divan*'ında yer alan şiirlerinde zaman zaman sanat gösterme gayesi de güden Şâhidî, muhatablarını mensubu olduğu Mevlevîliğe davet eden, Mevlevîlik yolunu özendirilen şiirler söylemiştir. Toplumun önde gelen simalarından biri olması

hasebiyle iyi bir Mevlevî nasıl olunur?, iyi bir Mevlevî nelerden kaçınır? gibi soruların da cevabını vermiştir.

İlmin aşkın sırlarını ve tevhidin nüktelerini anlayabilmek için öğrenilmesi gerektiğini söyleyen Şâhidî, şöhret kazanmak amacıyla eğitim alanları da hoş görmemektedir. Dolayısıyla ilmin öğretilmesi, bilginin aktarılması da şöhret kazanmak için yapılamayacaktır/yapılmamalıdır. Bu sebeple Şâhidî'nin şiirinde takındığı tavrı âşıklar için, Mevlevîler için, muhatabı için bir bilgi, deneyim ve kültür aktarımı şeklinde yorumlamak mümkündür. Şâhidî'nin bu aktarımı didaktik bir tavırdan öte lirik bir söylemle gerçekleştirmiş olması, *fenn-i şi'ire* çok vakit ayırmasa da şiir hakkında -kendi anlayışına göre- söylemler geliştirmesi onun şiirinin öne çıkan yönlerindedir.

Türkçe Divan genel olarak ele alındığında Mevlevîliğin özendirildiği, dolayısıyla Mevlevîliğe davet hususunda hoşgörünün ön plana çıktığı görülebilir. Şâhidî'nin bu noktadaki amacının -Mevlânâ'nın "ne olursan gel" öğretisiyle koşut olarak- Mevlevîliğin yayılma alanını genişletmek olduğunu söyleyebiliriz. Hatta herkesi Mevlevîlerden ilim öğrenmeye davet etmesi de göz önünde bulundurulursa Şâhidî'nin mensubu olduğu tarikatı ülke çapında kapsayıcı bir konuma getirmek arzusunu da görebiliriz.

Şâhidî'nin şiirlerinde sık sık *ol-* fiilini emir kipiyle kullanarak ve minhac, mezhep, yol, reh/rah gibi kelimeleri tercih ederek muhatabını yönlendirmeyi amaçladığı söylenebilir. Ayrıca emir kipini çeşitli fiillerle kullandığı ve istek kipini de tercih ettiği örneklere rastlanmaktadır. Bu kullanımlar da onun yol/hedef gösteren bir yönlendirici olduğunun göstergesidir.

Kaynaklar

- Açık Önkaş, N. (2014). *Mevlânâ okyanusundan Muğlalı Şâhidî denizine Şâhidî Divan'ının anlam dünyası*. Vize Yayıncılık.
- Arpaguş, S. (2015). *Mevlevîlikte mânevi eğitim*. MÜ İlâhiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- Ayvaz, M. (2021). *Mevlânâ'nın ablâk öğretisi*. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Babacan, İ. (2010). *Tezkiire-i Mecâlis-i Şu'arâ-yı Rum Garîbî tezkiiresi*. Ankara Vizyon Yayınevi Yayınları.
- Babinski, P. (2019). Ottoman philology and the origins of Persian studies in Western Europe: The Gulistân's orientalist readers. *Lias*, 46/2, 233-315.
- Ceyhan, S. (2010). Şems-i Tebrîzî. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam ansiklopedisi* (C.38, ss. 511-516). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Çetin, H. (2022). *Mesnevî'de ablâk eğitimi*. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Çıpan, M. (1985). Muğlalı İbrahim Şâhidî hayâtı, edebî şahsiyeti, eserleri, dîvan ve Gülşen-i Vahdet (tenkidli metin) [Yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Esrar Dede (2000). *Tezkiire-i Şu'arâ-yı Mevlevîyye*. (İ. Genç, Haz.), Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Evliyâ Çelebi (2013). *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi seyahatnâmesi 7-10. kitaplar* (Cilt 2), (S. A. Kahraman ve Y. Dağlı, Haz.), Yapı Kredi Yayınları.
- Gölpınarlı, A. (1983). *Mevlânâ'dan sonra Mevlevîlik*, İnkılâp ve Aka.
- Gölpınarlı, A. (1999). *Mevlânâ Celâleddin hayatı, eserleri, felsefesi*. İnkılâp Yayınları.
- İsen, M. (1994). *Künbü'l-Abbâr'ın tezkiire kısmı*. Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Kınalızâde Hasan Çelebi (2017). *Tezkiiretü's-şu'arâ*. (A. Sungurhan, Haz.), T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü.
- Latîfî (2000). *Tezkiiretü's-şu'arâ ve tabsratü'n-nuzamâ*. (R. Canım, Haz.), Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Mevlâna (1995a). *Mesnevî I* (V. İzbudak, Çev.; A. Gölpınarlı, Haz.). Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Mevlâna (1995b). *Mesnevî III* (V. İzbudak, Çev.; A. Gölpınarlı, Haz.). Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Mevlânâ Celâleddîn Rûmî (tarih yok). *Fîhi mâ fîh* (A. A. Konuk, Çev.; S. Eraydın, Haz.), İz Yayıncılık.
- Muğlalı Şâhidî İbrahim Dede (2005). *Tuhfe-i Şâhidî Farsça-Türkçe manzum sözlük* (A. H. İmamoğlu, Haz.). Muğla Üniversitesi Yayınları.
- Odunkıran, F. (2020). *Mevlevî tezkiiresi: Sefîne-i nefîse-i Mevlevîyân (inceleme-metin)* [Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.

- Okcu, N. (2011). *Şeyb Gâlib Dîvânı hayatı-edeât kişiliği-eserleri-şairlerinin umûmî tablii*. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Önal, M. N. (2013). *Muğla efsaneleri*. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Yayınları.
- Sahîh Ahmed Dede (2003). *Mevlevîlerin tarihi (Mecmûatü't-Tevârîbi'l-Mevlevîyye)* (C. Zorlu, Haz.). İnsan Yayınları.
- Şentürk, A. A. (2017). *Osmanlı şiiri kılavuzu 2*. OSEDAM.
- Şimşekler, N. (1998). *Şabidi İbrahim Dede'nin Gülşen-i Esrar'ı tenkitli metin-tablil* [Doktora tezi, Selçuk Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Şimşekler, N. (2009). Mevlâna ve şiir. İçinde *Buluşma 121, I. Uluslararası şairler buluşması antolojisi* (ss. 159-170). Konya Valiliği İl Kültür Turizm Müdürlüğü.
- Tanç, N. (2016). Gülşen-i Vahdet'te seyr ü sülûk alegorisi olarak yüz. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(42), 368-375.
- Topcu, M. (2009). *Işknâme, Tırâşnâme, Risâle-i Âfâk-ı Enfus (metin-çeviri-inceleme)* [Yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Yılmaz, M. (1992). *Edebiyatımızda İslamî kaynaklı sözler (ansiklopedik sözlük)*. Enderun Kitabevi.
- Yöndemli, F. (2004). *Mevlevîlikde semâ eğitimi*. Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.

Elektronik Kaynaklar

URL-1: kuran.diyaret.gov.tr